

клієнта, його мікросоціального оточення, рівня освіти, адаптаційних здібностей, а також від професійної компетенції та майстерності соціального педагога. Оптимізації вибору форм, методів та прийомів соціально-педагогічної роботи можуть бути присвячені наступні дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочарова В. Педагогика социальной работы. – М., 1994. – 248 с.
2. Беляева Л. Категории “социальная работа” и “социально-педагогическая деятельность” в их взаимосвязи // Понятийный аппарат педагогики и образования: Сб. науч. трудов / Отв. ред. М. Галагузова. – Екатеринбург, 1995. – 208 с.
3. Галагузова М. Социальная педагогика. – М., 1999. – 478 с.
4. Лактионова Г., Шипилекно Е., Братусь И. Инновационные формы опеки детей: международный и национальный опыт. – К., 2001. – 61 с.
5. Мардахаев Л. Методика и технология работы социального педагога. – М., 2002. – 321 с.
6. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей / Н. Комарова та ін. – К., 2000. – 119 с.
7. Никитина Н. Методика и технология работы социального педагога. – М., 2007. – 399 с.
8. Приемні сім'ї для дітей-сиріт з функціональними обмеженнями. – К., 2001. – 119 с.
9. Харченко С., Краснова Н., Харченко Л. Соціально-педагогічні технології. – Луганськ, 2005. – 552 с.

УДК 37.06:372.31:316.62

О.Є. Панагушина

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття присвячена проблемі впровадження в практику діяльності молодіжних організацій соціально-педагогічних умов щодо оптимізації процесу соціалізації підлітків.

The article is devoted to the problem of implementation in the practice of the activities of young organization the social-pedagogical conditions, directed to the optimization of the teenagers' socialization process.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших і необхідних передумов підготовки дітей підліткового віку до життя є їхня успішна соціалізація, невід'ємною складовою якої вважається суспільна активність особистості. Об'єднання підлітків і молоді в молодіжні організації – це одна з форм вияву їхньої соціальної активності. Молодіжні організації є осередками формування локальних молодіжно-підліткових культур та стилів життя, які, зазнавши певних модифікацій, поширюють свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства. Сьогодні молодіжні організації стали невід'ємною частиною в “анатомії” суспільного життя й усе помітніше впливають на процес соціалізації підлітків.

Аналіз останніх досліджень. Роль молодіжних організацій у процесі соціалізації нової генерації є предметом наукових розвідок багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. До цієї теми зверталися у своїх дослідженнях О.Балакірева, О.Яременко, Н.Завериго, І.Зверева, О.Злобіна, А.Капська, Л.Коваль, Г.Лактионова, С.Савченко, С.Харченко та ін. Науковий пошук вчених Російської Федерації (М.Вершинін, В.Воронов, М.Малютін, Д.Ольшанський та ін.), Білорусі (А.Каплін, Е.Ширяев та ін.), України (О.Бойко, О.Голобуцький, Т.Голобуцька, В.Кулик, С.Чернета та ін.) присвячений особливостям діяльності неформальних молодіжних об'єднань.

Особливий інтерес становлять наукові праці Ю.Поліщука, присвячені соціально-педагогічній діяльності сучасних громадських молодіжних об'єднань. У них наголошується

на необхідності та доцільності врахування новітніх факторів соціалізації для того, щоб процес входження в життя нових поколінь відбувався в організованій єдності традиційних і нетрадиційних інститутів соціалізації та соціального виховання.

З огляду на зазначене, **метою** нашої статті є теоретичне обґрунтування та проектування соціально-педагогічних умов підвищення ефективності соціалізації підлітків у діяльності молодіжних організацій

Виклад основного матеріалу. Виходячи з того, що умови – це багатопланова і змістовно наповнена дефініція, яка за своєю суттю є комплексом обставин, від яких залежить формування відношень “суб’єкт – суб’єкт”, що зумовлюють взаємодію і розв’язання цілісних завдань, забезпечення позитивності й ефективності процесу соціалізації, виокремлено і обґрунтовано умови, що мають підвищувати ефективність соціалізації підлітків у діяльності молодіжних організацій.

Передусім, звернемо увагу, що в останні роки педагогічна наука стала активно розробляти такі практико-орієнтовані ідеї, як співпраця, взаємодія, співтворчість дорослих і дітей, співучасть в управлінні, соціальна інтеграція, самовизначення, самодисципліна та ін. [3]. Як зазначає Н.Лавриченко, “взаємодія школи з дитячими і юнацькими організаціями має і повинна стати одним із провідних напрямів її організаційної діяльності у сфері педагогічного керівництва соціалізацією юнацтва” [2: 318].

Взаємодія – це взаємо направлені дії індивідів, які можна розглядати, як сукупність способів, що застосовуються людиною для досягнення певних цілей, практичних задач або для реалізації цінностей. Гармонійне поєднання зусиль підлітків і дорослих, їхня взаємодія, заснована на партнерських засадах, спільній праці, досягненні спільної цілі надає особливої привабливості діяльності молодіжної організації. Партнерство – це форма соціальної взаємодії, в якій члени молодіжної організації включаються в систему самоорганізації, що має такі характеристики: наявність спільних планів дій (мета, завдання, методи, ресурси); спільна відповідальність, оцінка діяльності; ротація партнерів при вирішенні завдань. Отже, партнерство, як особливий вид стосунків, сприяє об’єднанню в діяльності молодіжної організації внутрішніх (соціально-психологічні характеристики людини) і зовнішніх ресурсів (матеріальні, людські, інституційні, інформаційні, технологічні) [4: 24-36].

Звернемо увагу на те, що позиція педагога, який на громадських началах взаємодіє з підлітками в молодіжній організації майже не регламентована і ґрунтується на симпатії і довірі, що дозволяє підлітку повніше розкриватися, успішніше реалізовувати себе, досягати певних цілей. Таким чином, сутність діяльності педагога в молодіжній організації полягає в погодженні сприймання і розуміння підлітком явищ соціального середовища, його традицій, норм, у посиленні і підтримці зв’язків з різними соціальними інститутами, передусім, з сім’єю. Усупереч зазначеному, на жаль, 45 % підлітків вказують, що батьки не розуміють їхні проблеми і турботи. Напружені стосунки між дітьми підліткового віку і батьками часто призводять до відкритого протистояння поколінь, або “поринання в себе” з боку підлітків. З цих причин діти підліткового віку, які не мають взаєморозуміння в родині, і не зайняті суспільно корисною діяльністю за межами сім’ї, змушені самотійно набувати життєвого досвіду, часто це відбувається “на вулиці” [1; 10].

Одним із шляхів подолання цих протиріч є організація спільної діяльності підлітків з дорослими членами родини. Включення хлопців і дівчат не тільки до трудової атмосфери сім’ї, а й визначення батьками їхніх обов’язків у суспільних справах та здійснення таких справ разом стає важливими складовими процесу соціалізації у молодіжних організаціях. Зрозуміло, що взаємодія підлітків і дорослих членів молодіжної організації сприяє якісним змінам. Ці зміни відображаються на взаємостосунках, соціальних установках, пріоритетності моральних цінностей і є свідченням наявності своєрідного соціально-педагогічного впливу, який здійснюється в умовах мікросоціуму однодумців, партнерів, об’єднаних у молодіжній організації близькими проблемами, прагненнями, спільними цілями.

Зазначимо, що діяльність молодіжної організації (формальної і неформальної) багато в чому залежить від авторитету, результативності роботи як активу, так і лідера, який визначається вмінням очолити групу, показати приклад, організувати діяльність інших

членів на досягнення цілей, регулювати внутрішньо групові взаємозв'язки, стати центром збігання інтересів молодіжної організації і мати підтримку (визнання) своєї ролі більшістю її членів.

У нагоді при вирішенні організаційних, матеріальних, інформаційних, педагогічних проблем молодіжної організації може стати співпраця з громадськими організаціями зі значним досвідом діяльності. Спільний пошук шляхів розв'язання завдань, що стоять перед молодіжною організацією, відхід від стандартних, звичних форм, сміливість у ствердженні нового, моральна і матеріальна підтримка – усе це є особливістю функціонування молодіжної організації, яка налагодила співпрацю з громадськими організаціями зі значним досвідом роботи, багаторічним позитивним іміджем і високим авторитетом.

Таким чином, вищенаведене надає підстави вважати соціально-педагогічну умову налагодження взаємодії між членами молодіжних організацій, їхніми лідерами, соціальними педагогами, представниками громадських організацій зі значним досвідом діяльності на засадах співробітництва та партнерства такою, що забезпечить підвищення ефективності соціалізації підлітків у діяльності молодіжних організацій.

Зауважимо, що зміст діяльності підлітків у молодіжній організації зумовлений соціальним середовищем, рівнем культури особистості, самосвідомістю, психологічними якостями. Його характеристика не вичерпується формами і методами діяльності, сукупністю заходів, їхньою тривалістю і частотою. Сутність діяльності детермінована підлітком як суб'єктом соціалізації. Водночас в структурі діяльності наявні такі об'єктивні властивості як предметність, цілеспрямованість і внутрішній стан об'єкта – мотивація, потреба, інтерес. У підлітків, наприклад, на першому плані – наявність мотивації до діяльності, пізнання, спільної ігрової діяльності, спілкування, освоєння нових навичок і вмінь, бажання задовольнити свої інтереси і потреби [5].

Варто зазначити, що важливим чинником підвищення ефективності впливу молодіжної організації на соціалізацію підлітків є вдале і корисне заповнення їхнього вільного часу різноманітною діяльністю. Вільний час є домінуючим простором, безумовною цінністю для кожного підлітка і його наповнення у діяльності молодіжної організації має бути таким, щоб відповідало інтересам і потребам підлітків, тому що мета діяльності підлітка в молодіжній організації визначає спосіб і характер його дій, їх зміст, відповідно моделює поведінку, впливає на взаємодію внутрішньої сутності особистості підлітка і обставин його діяльності. Важливо, щоб діяльність відповідала суспільній корисності, формуванню суб'єкт-суб'єктних відносин. На інтересах та захопленнях підлітків мають ґрунтуватися нові більш дієві форми позитивного впливу на них у молодіжній організації, оскільки, діяльність, що ґрунтується на захопленнях – є ключем до виховання творчої особистості, її успішної соціалізації [9].

Активна перетворююча діяльність підлітка в молодіжній організації просоціального спрямування діяльності – реальна сфера вияву його активної соціальної позиції, а сама молодіжна організація – реальне просоціальне середовище, в якому він успішно соціалізується. Відтак зміст діяльності молодіжної організації має спрямовуватися на реалізацію підлітками своїх можливостей, ціннісних орієнтацій, захоплень, інтересів і потреб. Виходячи з означеного, доцільно упровадити у діяльність молодіжних організацій таку соціально-педагогічну умову: урахування інтересів і потреб підлітків при розробці концептуального змісту діяльності молодіжних організацій.

Беручи до уваги, що потреби особистості постійно зростають і становлять джерело її діяльнісної активності, виявляючись у формі цілей, бажань, інтересів, різноманітних прагнень, а задоволення однієї потреби породжує зазвичай нову [6] завдяки цьому виникає можливість урізноманітнювати діяльність молодіжної організації, надавати їй суспільно корисного спрямування.

При цьому більш піднесена суспільно корисна діяльність – це заняття завдяки якому підліток розвиває свій творчий потенціал, бере участь у створенні матеріальних і духовних цінностей, найбільш ефективно удосконалює себе як особистість. Розгортання суспільно

корисної діяльності, яка враховує заняття, якими хочуть займатися підлітки у діяльності молодіжної організації, виступає основою всіх інших видів занять, активно впливаючи на їхню змістовність, різноманітність, тривалість і частоту [5]. З огляду на це, спрямування суспільно корисної діяльності молодіжних організацій має бути цікавим, розважальним, пізнавальним, ненав'язливим, різноманітним.

У стабільній молодіжній організації, де на високому рівні організовано різноманітну суспільно корисну діяльність розвивається інтерес до спільних дій, відбувається обмін діяльнісними досягненнями і успіхами, що викликає стійку увагу до суспільно корисної діяльності, яка стає певним джерелом саморозвитку, соціально-культурної інтеграції й особистісної самореалізації підлітка у соціумі.

Цілком природно, що викладені позиції обумовлюють реалізацію такої соціально-педагогічної умови: урізноманітнення суспільно корисної діяльності підлітків у молодіжних організаціях щодо розширення просоціального середовища.

Слід підкреслити, що молодіжні організації, як один із важливих інститутів соціалізації нового покоління, не ізольовані від контексту суспільних і соціально-економічних змін соціального середовища і, відповідно мають враховувати ці зміни, природно узгоджувати з ними свою діяльність, залишаючись при цьому багато в чому реальним місцем реалізації потреб і інтересів своїх членів. Таким чином, соціально-педагогічна діяльність молодіжного об'єднання та оптимізація стосунків членів об'єднання з соціумом обумовлює перетворення і розширення соціального середовища соціалізації нового покоління у просоціальному спрямуванні.

У силу цих обставин одним із найважливіших напрямів розширення представництва молодіжних організацій у молодіжно-підлітковому середовищі є формування зусиллями членів молодіжних об'єднань позитивної громадської думки щодо їх діяльності, адже "громадська думка може трактуватися як неформальний контроль, що здійснюється соціальним оточенням індивіда і базується на здатності свідомо оперувати своїми діями при дотриманні соціальних норм" [7: 460]. Критерієм відбору при формуванні громадської думки мають слугувати суспільні інтереси та потреби, а також інтереси і потреби членів молодіжних організацій.

У наш час потужним важелем формування громадської думки є засоби масової інформації – газети, журнали, радіо, телебачення, кіно, відеопродукція, система електронних носіїв (Інтернет) тощо [8]. Щоправда, сучасні електронні й друковані засоби масової інформації не приділяють достатньої уваги глибокому і всебічному аналізу процесів, що відбуваються в молодіжно-підлітковому середовищі, відповідно подають обмежену, часом недостовірну інформацію про його сучасний стан і тенденції. І все ж, зазначимо, що саме засоби масової інформації та Інтернет мають відігравати провідну роль щодо популяризації просоціально спрямованих молодіжних організацій, діяльність яких, будучи впливовим механізмом соціалізації нового покоління, розширює просоціальне середовище життєдіяльності підлітків.

Базуючись на концептуально-змістовному обґрунтуванні соціально-педагогічних умов, які тісно процесуально і змістовно взаємопов'язані, зазначимо, їх доцільно реалізовувати при постійній педагогічній підтримці спеціалістів соціально-педагогічної сфери. При цьому маємо враховувати особливості, характерні для діяльності молодіжних організацій та специфічні риси дітей підліткового віку як суб'єкта процесу соціалізації.

Зауважимо, що від професіоналізму спеціалістів соціально-педагогічної сфери та їхнього бажання включитися в роботу молодіжних організацій, багато в чому залежить успіх окреслених завдань. Для вирішення цих завдань необхідно також застосовувати різноманітні традиційні і нетрадиційні форми та методи соціалізації підлітків у діяльності молодіжних організацій. Серед традиційних форм перевагу ми надавали таким: масові (тематичні вечори, зустрічі з видатними людьми, конкурси, туризм, виставки), групові (екскурсії, походи), індивідуальні (читання художньої літератури, колекціонування, фотографування), а серед традиційних методів обирати наступні: методи впливу на свідомість, почуття і волю підлітка з метою формування у нього поглядів та переконань (бесіда групова та індивідуальна,

дискусія, метод прикладу), методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (громадська думка, доручення, метод моделювання ситуації), методи регулювання, коригування і стимулювання поведінки і діяльності підлітків (змагання, заохочення). Важливо також застосовувати нетрадиційні форми і методи: рольові ігри, метод зворотного зв'язку, метод колективних проєктів.

У діяльності молодіжних організацій маємо використовувати психологічно проникаючі форми і методи соціально-педагогічної роботи, що спираються на раціональну, емоційну, діяльнісно-практичну сфери особистості. Дієвість цих методів зумовлюється постійною практичною опорою на психологію підлітка, що допомагає здійснювати позитивний вплив на організацію різноманітної суспільно корисної діяльності підлітків та формувати у них суспільно важливі особистісні якості. Наприклад, такі як патріотизм, відповідальність, ініціативність.

У результаті апробування розроблених соціально-педагогічних умов, на основі кваліфіковано організованого у педагогічному контексті процесу соціалізації зафіксована позитивна динаміка підвищення рівня соціалізації підлітків. Аналіз кожного із розроблених критеріїв (поведінковий, оцінно-ціннісний) і показників рівня соціалізації підлітків (високий, середній, низький), за результатами формувального етапу експерименту відзначено високу позитивну динаміку в експериментальній групі й незначну в контрольній.

Висока динаміка зростання рівнів соціалізації підлітків експериментальної групи у порівнянні з контрольною групою є переконливим аргументом, що підтверджує ефективність і доцільність упровадження у практику діяльності молодіжних організацій розроблених соціально-педагогічних умов.

Висновки. У сучасному українському суспільстві поглиблюється процес становлення та утвердження молодіжних організацій як інституту соціалізації нового покоління. Проте, процес цей суперечливий, непослідовний, що відображається на діяльності, авторитеті й популярності молодіжних організацій. Водночас молодіжні організації – це інституційний ресурс соціально-педагогічної роботи, механізм взаємодії нових поколінь із суспільством, невід'ємна складова соціокультурного середовища соціалізації юних. Сьогодні практика настійно вимагає різноаспектних досліджень і конкретних рекомендацій, орієнтованих на адресного споживача відповідних соціально-педагогічних знань, яким у нашому випадку виступають молодіжні організації, їхні лідери й актив, педагоги, соціальні педагоги, державні службовці, котрі опікуються питаннями дітей і молоді, громадські організації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2002 року). – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 240 с.
2. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси. Монографія. – К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. – 443 с.
3. Педагогіка сотрудничества (отчет встреч педагогов-экспериментаторов). – Тбилиси, 1988. – 88 с.
4. Построение партнерства: Методические рекомендации. – К.: Alliance, 2003. – 143 с.
5. Плоткин М.М. Социальное воспитание школьников: Монография. – М.: Изд-во Института педагогики социальной работы, 2003. – 200 с.
6. Пономарева А.А. Творчество и досуг. – М.: Просвещение, 1998. – 160 с.
7. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: Навч. посіб. – К.: Атака, 2004. – 480 с.
8. Стратегія і тактика комунікацій із громадськістю для організацій третього сектору: Методичний посібник / За ред. В.Г. Королька. – К.: “Академвидав”, 2003. – 216 с.
9. Сущенко Т.И. Педагогический процесс во внешкольных учреждениях: Учеб.-метод. пособие. – К.: Рад. шк., 1986. – 118 с.
10. Формування здорового способу життя молоді: стан проблеми та перспективи: Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2002 р.). – К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2003. – 250 с.